

tačkoga odcjepljena od puliske biskupije i pripojena senjsko-modruškoj, gdje je ostala do rascjepa bivše austro-ugarske monarhije 1919. i potpala pod Italiju, te je osnovana posebna biskupija. Isto je pod njim reduciran broj kanonika u kaptolu senjskom dekretom cara Josipa II. od 3. maja 1785. Generalni vikar senjski bio je od 1786. Dr. bogoslovlja, kanonik i župnik senjski Juraj Milanec. Radi starosti i bolesti zatraži Piccardi, da mu se imenuje pomoćni biskup. God. 1788. bude imenovan kanonik senjski i arhidakon modruški Ivan Krst. Ježić pomoćnim biskupom sa pravom nasljedstva. Piccardi se povuče u svoju domovinu, gdje naskoro umrije 1789. a biskupiju u ona burna vremena franceske revolucije i Napoleonovih ratova vodi novi mladi biskup Ježić sve do smrti svoje 1833. On izmed ostalih podiže u Senju sjemenište bogoslovno u bivšem franjevačkom samostanu god. 1806. Biskup je stanovao većinom u svojoj domaji u Novom, gdje je umro i sahranjen u stolnoj crkvi.

Barokne pregradnje u crkvi sv. Marije na Košljunu.

Otac Vladislav Brusić.

Novi ukus u crkvenom graditeljstvu, osobito što se tiče dekoracije crkava i gradnje oltara potisnuo je polovicom 16. stoljeća potpuno u pozadinu sve stare građevne i dekorativne slogove, a iznesao je na površinu novi građevni i dekorativni slog poznat u povijesti graditeljstva pod imenom *baroknog sloga*. Ovaj ukus, koji se je rodio u Francuskoj, i odanle bio prenešen u Italiju i u druge zemlje, postao je i kod nas u drugoj polovici 17. i u prvoj polovici 18. stoljeća tako snažan, moćan i općenit, da nije samo uplivao na nove gradnje, nego je tražio, da se prema njemu preudese i stare.

Utjecaj ovog ukusa naveo je početkom 18. stoljeća i oca fra Andriju iz Krka gvardijana na Košljunu, da i on dobivši zato dozvolu od oca fra Ivana-Leonora-Marije Baldigara provincijala franjevačke dalmatinske provincije, pod koju je Košljun pripadao, a i privolu od svih otaca, koji su se onda na Košljunu nalazili, poduzme i on velike radnje u istom smjeru u samostanskoj crkvi, koje u mnogočem izmjenište njezino prijašnje lice. Prema onodobnom ukusu nema dvojbe, da su se radnje, koje je otac fra Andrija izveo u Košljunskoj crkvi sv. Marije, jako cijenile. Jamačno se je i on sam ponosio s njima. Inače on nije bio u nas osamljen u sličnom poslu. Kako je on radio na Košljunu, onako su i drugi radili na drugim mjestima na našem primorju, u onodobnoj mletačkoj Dalmaciji. Onđasnje općenito raspoloženje u crkvenom graditeljstvu, bilo je za se

predobilo i Franjevce dalmatinske provincije sv. Jerolima. Sve su njihove stare samostanske crkve bile u ono doba preuđešene prema zahtjevima novoga sloga. Najprije su dakle na njihovim zidovima bili zatvoreni oni visoki gotski prozori, i zamjenjeni novim polukružnim prozorima (mezzaluna) ili pak ravnim kvadratnim. Potom su otvorena potkrovlja bila zatvorena stropovima od žbuke urešenim čestoputa štukaturama. Napokon su odanle bili ostranjeni stari drveni oltari i zamjenjeni novim od kamena, koje krase stupovi od veoma skupocjenih mramorova, a tako isto i mense sa slikovitim mramornim intarsijama. Veliki se novac po svuda utrošio u ove radnje, a rijetko se gdje postiglo nešto trajno lijepa. Mi bi danas radije gledali naše crkve, kakove su izgledale prije ovakovih pregradnja. Osobito nam je žao onih gotskih prozora, koje i danas gledamo zatvorene ili pak porušene i veoma lošim materijalom zatrpane. Žao nam je, da su onom zgodom propali u našim crkvama i mnogi poliptihoni sa njihovim pozlaćenim drvenim okvirima. I veliki bi grijeh naši oci iz one dobe imali na svojim dušama radi mnogo toga, što je onda propalo, kad ih nebi ispričavalo to, da su radili i gradili prema općenitom ukusu svojega doba, a to je onako, kako se u ono doba radilo kod nas, u Italiji i po čitavoj zapadnoj Europi.

O radnjama, koje su od g. 1718 do g. 1720 bile izvedene u samostanskoj crkvi sv. Marije na Košljunu postoji tačan popis ili zapisnik (nota), koji je unešen u savremenu knjigu samostanskih računa.

On je naslovljen ovako: Zapisnik potrošaka za popravu samostanske crkve na Košljunu i za prenos oltara, za izradbu kora, stepenica (velikog oltara) i drugih potrebitih stvari kako slijedi, što je sve učinjeno pod upravom Mnogo Poštovanog oca gvardijana Andrije iz Krka i s privolom Mnogo Poštovanog Oca Provincijala Ivana iz Krka, a tako isto i sporazumno sa drugim Poštovanim ocima, koji su se nalazili kao članovi redovničke obitelji na Košljunu na čast božju.¹

Iz ovog zapisnika znamo za sve radnje, što ih je otac Andrija izveo u košljunskoj crkvi. On je dakle najprije dao zatvoriti sve gotske stare prozore u crkvi i u kapeli. Mjesto ovih dao je otvoriti nove prozore; dva kvadratna na pročelju i dva polukružna, po jednog na svakom bočnom zidu u crkvi i još jedan polukružni u kapeli. Ovu radnju izveo je majstor Bartul Kos zidar i klesar iz Krka. A primio je za nju u sve na više puta lira 209 i 27 soldina. Još

¹ Nota della spesa fatta per il restauro della chiesa del convento di Cassione per il trasporto del altare, facitura del coro scalinate et altre cose occorrenti come segue fatto sotto il governo del Molto Rever.do Pre guardiano Andrea da Veglia con assenso del Molto Rev.do Pre Giovanni da Veglia et altri R.di Pri stanziati in d.o conv.to a lode di Dio — Knjiga savremena samost. računa u sam. arhivu.

se potrošilo za namještaj istih 77 lira, a za željezne rešetke na iste prozore platilo se kovaču lira 270.6 uključivši ovamo trošak za stakla i ramene šibke za učvršćenje istih.² Iza ove prve radnje došao je red na to, da se iz kapele odstrani glavni žrtvenik s velikim ikonostasom Jerolima da Sta Cruce, i da se smiesti pod veliki luk, a to je na mjesto ulaza u kapelu. Odmah je dakle klesaru Bartulu Kosu bio povjeren posao, da od domaćeg mramora izradi za glavni oltar stepenice i podnožje i dvoja vrata za novi kor, i još vrata za crkvenu riznicu i zvonik. Kod prota pak Dominika Kavallijeri u Mlecima bila je naručena za isti oltar lijepa oltarna mensa ili stol iz najfinijih stranih mramora, onda lijepo svetohranište sa simbolima četirih evanđelista i dvijema anđelima. Za svoju radnju primio spomenuti Kavallijeri na više puta, u sve lira 1000.³ A Bartulu Kosu platili su za njegove radnje također na više puta lira 545.25.⁴

Na ovaj novi mramorni oltar bio je položen veliki poliptih Sta Croce. Istom zgodom odstraniše iz kapele i grobnicu Katarine Dandolo rođene Frankopan i preneseše ju u kapelu sv. Bernardina, gdje se i danas nalazi.⁵ Otstranili su iz crkve i stari drveni kor, koji je bio smješten odmah do ulaza u kapelu, a bio ga je nabavio u Mlecima g. 1654 otac fra Leonoro Balđigara. Zato su dali napraviti novi kor, koji je bio smješten u kapelu iza glavnog oltara. Građevno drvo: orahovina, lipovina i jelovina, bilo je naručeno u Bakru. A sve ostalo potrebno kao: željezarija, laneno ulje i boje za ovaj posao bili su naručeni ili u Rijeci ili u Bakru. Iz Rijeke pozvali su

² per le tre mezzolune accordate in lire 209 e soldi 27, per i serati fatti nelle mezze lune, per dati a M.o Bartolo Cos per fattura di due mezze lune di pietra per poner in chiesa L. 60; spesi per fattura della mezze lune de coro L. 12—11. maggio 1718. per datti a maestro Fauro a conto di sue fatture de ferri della mezza luna lire 7; spesi in due mezzalune di vetro con le sue romate Lire 223. 6. U savremenoj knjizi samostanskij račun a sam. arhivu.

³ 1701, ottobre: spesi per sette coppie dovute pel altare maggiore Lire 66.16; 1726 agosto spesi per datti al proto Cavallieri per resto e saldo del antipendio fatto sino li detti lire 798 — Ondje iz jednog iskaza, što je bio poslan iz Košljuna u Hvar na provincijalni kapitul znamo, da je čitava svota plaćena za isti Antipendij iznosila ravno 1000 lira: »in un antipendio di marmo fatto al altar Maggior lire n.o 1000.«

⁴ »a di 20. aprile 1718. per datti a Maistro Bartolo Cos per capara et a conto della fattura della scalinata, predella, et porte dell' altare et coro giusta l'accordo Lire 124.« Ondje

⁵ »Noi Z. Antonio Trevisan Proveditore Concedemo licenza a Padre gvardiano di Cassione chepossi trasportare il Deposito che s'attrova nella Cappella del San.mo spetante alla Casa Frangipane nella chiesa cecchia di s. Bernardino di d(etto) Convento che tanto etc. In quorum fidem etc. — Veglia li 22 maggio 1718 L. S. S. M. E. Ant.o Trevisan Pr. Arhiv Samost. Papiri 18. stoljeća.

na Košljun stolara Franju Fischera, nadimkom Ziru, kojemu su povjerali radnju. Ovaj isti stolar izveo je još u podkrovlju neke popravke. Potom je još napravio pjevalište (cantoria) iznad glavnih crkvenih vrata, na koje su bile smještene nove nabavljene orgulje.⁶ Za prsobran (parapetto) istog pjevališta izradio je domaći slikar Don Frane Juričev ciklus od pet uljanih slika na platnu. Kad je u novije doba bilo odstranjeno ono staro pjevalište i zamijenjeno novim, bile su slike slikara Juričeva odnešene u samostan, gdje se i danas čuvaju. Da se izvrši čitav projekt radnja i popravaka u crkvi sv. Marije na Košljunu, kako ga je zamislio otac fra Andrija gvardijan, trebalo je još odavle odstraniti stare trošne drvene oltare, i zamjeniti ih novim iz mramora. I ovog se zaključnog posla prihvati agilni gvardijan. U Mlecima bio je već naručio sav potrebit materijal.⁷ Odanle došao je na Košljun i vrstan majstor mramorist Aure-

⁶ »per datti a Maistro Francesco Fischer d.o Zira a conto del le-gname occorente per la facitura de Coro novo, cioè di moghera e lipa Lire 120; per datti al medesimo pel effetto stesso altre Lire 124; per datti a Maistro Francesco Fischer d.o Zira di ordine del Padre Gvardiano a conto de sue fatture del coro della chiesa come per sua ricevuta del giorno di oggi (10 zugno 1718.) lire 200; per spesi per feramenta a Fiume libre 279 a soldi 10 la libra lire 124.10; per altro ferro comprato a Bucari libre 51 a soldi 8 la libra Lire 20.8; spesi in tavole Fiumane compreso il dazio a porto Lire 15; spesi in tavole Bucarane 64 a lire 1.6 Lire 83.4; spesi in chiodi da palmata 1000 Lire 6; spesi per sei travi da 2 ac carro L 9; spesi in due moralli L 0 s 16; spesi in tre travi straordinarii L 24.15; spesi in dazio de medesimi L 9; spesi per contatti al capo Margaritta per fatture L 27; spesi per contantti al maistro Franco Zirra a conto di sue fatture L 100; spesi per due giornate di Tagliapiera per la porta dell'organo; spesi per contanti a maistro Franco d.o Zirra a conto delle sue fatture Lire 154.10; spesi per bretvelle et fatture in feramenta Lire 13.5; spesi per un ponte de areze, et tavole tre dette L 16.15; spesi per portadura in barca L 0, s 10; spesi in tavole di planina da cavallo Bucarane n.o 96 comprate con dazio L 70.6; spesi in due bozze d'oglio di lino et di colori L 13.6; per datti a M.ro Franco Zirra per resto, e saldo di sue giornate sino li 22 genaro 1719 corrente Lire 228; per contadi a M.ro Franco Zirer (ovako) per resto et saldo giusta la sua riceputa Lire 115.10 — 15 maggio 1718.: spesi nel organo ducati cento e trenta cinque a Lire 6.4 per detto sono L 837; spesi per portadura del medesimo Lire 10 — 1718 agosto: spesi in colori, ogli, telle et altro bisognevole per la fattura della cantoria dell'organo Lire 82.9; spesi per datti a Don Francesco Juriceo pitore per la fattura della medesima Lire 150; spesa incontrata per la fattura della cantoria e pitore Lire 232. Ondje.

⁷ per dati al Pfon Biasio Franco per robe diverse portate da Venezia per uso della Fabrica contenute in fatture di div. etc. consegnate al Molto R.do P.re Daniele vicario L seicento, e novanta soldi cinque val L 690.5 — Ondje.

lije Baldassini.⁸ Još su bili iz Milana pozvana na Košljun dva vrsna sadrara (stucatori) Ivan i Josip (M. Zuanne et Maestro Iseppo Milanese.) Oni su imali da izrade na oltarima: kvadrature ili okvire, ukrasne targe, kornukopie, volute, glavice i anđele.⁹ I za Bartala Kosa domaćeg klesara našlo se rada. Dok je stručnjak mramorist Baldassini uređivao intarsije s raznim mramorima donešenim iz Mletaka na antipendijima pojedinih oltara dotle je on namještao podnožja iz domaćeg mramora i klesao i brusio stupove.¹⁰ I posao je svagdje i kod svakoga brzo napredovao tako, da su sve radnje bar u glavnom bile u crkvi dovršene negdje do mjeseca travnja g. 1719. Na 25. mjeseca travnja iste godine pozvao je dakle Andrija Buonmartini samostanski prokurator i skrbnik (sindico) k sebi u Krk oca fra Ivana Baldigaru provincijala i oca fra Andriju gvardijana, da im položi račune o svim troškovima, koji su do onda bili podmireni, i da skupa s njima učini obračun o svemu. Na onom sastanku bilo je ustanovljeno, da se je do onog časa od glavnice 5812.11 lira, koja je g. 1702. na 12. rujna bila određena za radnje u crkvi, te je

⁸ per datti a M.o Aurelio Baldassini con boletin odel Prè guar.no a virtu delle sue fatture L. 69.10; spesi di piu per datti a m.o Aurelio Baldassini per resto de giornate 45 a L 2 al g.no a conto L 24 — Ovaj isti majstor radio je na Košljunu i g. 1731. Bio je valjda kao stručni radnik namješten u radioni prota Dominika Kavalijeri, od kojega je bio poslan da namjesti antipendij na oltar sv. Karla, za kojega je Kavalijeriju bila isplaćena svota od L. 650. Ovaj put izradio je ploču na grobu redovnika. Ondje.

⁹ »spesi per datti a Maistro Zuanne et maistro Iseppo Millanesi stucadori per giornate 83, a maistro Zuanne in ragione di Lire 2.10 al giorno, et a Maistro Iseppo a ragione Lire 2 giorno in tutto lire 374.10. Ondje.

¹⁰ »A di 8 settembre 1718.: Confessa maestro Bartolo Cos di questa città haver havuto e ricevuto dal illustr. signor Andrea Bonmartini procuratore delli Rev. Padri di s. Francesco di Cassione a conto suoi lavori fatti nella chiesa dello sudetto convento in tutto Lire 545.15; 1719 settembre spesi per contati al Maistro Bartolo Cos a conto delle sue predette per opera fatta nella pradella e cortina dell' altar maggiore L. 20.12; 1721. aprile: spesi per datti a maestro Bartolo Cos a conto delle sue giornale lire 44; maggio: spesi per contati a maistro Bartolo Cos per saldo delle cose presentemente fate in convento Lire 156; 1722 febraro: spesi per datti a maistro Bartolo Cos per giornate fatte in convento per una tavola di sasso Lire 30 (Ovo je onaj kameni stol, što se danas nalazi u crkvenoj riznici. Iz ove zadnje stavke vidi se, da je Bartul Kos radio na Košljunu i nakon završenih radnja u crkvi). Ondje

¹¹ »A di 25 aprile 1719, in Veglia: Si dichiara con presenta a cautione del convento de Reverendi Padri di Cassione con l'intervento delli Molto Reverendi Padri Giovanni da Veglio atual Provinciale di prefata provincia, et Andrea di Veglia guardiano di detto convento non meno di me Andrea Bonmartini, che batutta la spesa sudetta.... in questo libro restante per

potom bila izvađena na stranu i isključena iz knjige samostanskih računa, bilo potrošeno lira 5532, i da je ostajalo još razpoloživih lira 279.14; te je potom bilo određeno, da se ovaj mali preostatak unese u redovite samostanske račune. Međutim za tačnije određenje za-vršetka radnja poduzetih početkom 18. stoljeća u crkvi sv. Marije na Košljunu za njezino obnovljenje veoma je važna ova stavka u onodobnoj knjizi samostanskih računa: 1720 ožujak: potrošilo se za boje za čišćenje i svjetlanje mramornih oltara lira 14.14.¹²

Kad su dakle sve radnje u crkvi bile sretno dovršene i na zadovoljstvo svih izvedene, samostanska redovnička obitelj jedno-dušno je zaključila, da se obnovljena crkva i novi oltari svečano posvete. Ovaj svečani obred obavio je na 15. listopada g. 1720. krčki biskup Vicko Lešić rodom korčulanin. Dva natpisa uklesana na kamenim pločama, od kojih je jedna uzidana nad vratima crkvene riznice, a druga nad vratima zvonika čuvaju uspomenu na onu rijetku svečanost i svake godine dozivlju u pamet njezin god.¹³ U isto doba bile su učinjene i one dvije male niše (nichie), jedna između lijevih vrata kora i vrata crkvene riznice za sv. Ulje, a druga između desnih vrata kora i vrata zvonika za sv. Moći mučenika i drugih svetaca.¹⁴

Nakon svih ovih radnja crkva sv. Marije na Košljunu dobila je onaj izgled, koji ima i danas. G. 1818. opisao ju je lapidarno otac

anco nelle mani di me Procuratore di ragione di detto convento compreso qualunque conto di dare et di havere del convento medesimo sino il giorno di oggi lire duecento settanta nove, soldi quattordici, quali d'ora in poi convertiremo per conto del convento nella spesa e partita mensuale con annullamento dei atti sudetti.... Fra Giovanni di Veglia Ministro Provinciale affermo, io fra Andrea di Veglia guardiano affermo, et io Andrea Buonmartini procuratore affermo — Na ovu bilješku nadovezuje ova što slijedi — A di 25 Agosto 1719.: Si fa notte che detto denaro fu speso per il convento e ridotto il conto sino il giorno di hoggi di tutto il credito e dinaro del convento come in atto del giorno di hoggi in fine del libro presente per il che si intendera nullo e revocato detto atto et altro di 12. settembre 1702. in libro precedente quale per ciò a.... deve dar a Cassione dovra esser cancellato dal Molto reverendo Padre guardiano Andrea de Veglia in testimonio di tal verita quale per fede si sottoscrive — lo fra Andrea di Veglia gvardiano affermo». Ondje.

¹² »1720, marzo: spesi in colori per lustrare le pietre i pradelle della chiesa Lire 14.14.« Ondje.

¹³ Natpis nad vratima riznice: RES.TA DENVOQUE. CONSE.TA CVM || AL.RE INTIT.O: IM.TE CONCEP. B. M. V. || AEADEM. DIE XV. OCT: || AB ILL.MO ET REV.MO D. D. VINC. || LESS. CVRZVL. EPO. VEGL. || ANNO DNI. MDCCXX.

Natpis nad vratima zvonika: CONSECRATIO || HVIVS || ECCLE-SIAE || CELEBRATVR DIE XV. OCTOBRIS.

¹⁴ Natpis nad nišom za sv. Ulje: A. S. OLEV.M. Nadpis nad nišom sv. Moći: RE. S. M. C.

fra Josip Žic bivši provincijal, a onda gvardijan na Košljunu ovako: »Crkva Blažene Djevice Marije od Navještenja na Košljunu podugovata je oblika. Visoka je 6 sežanja, duga 20, a široka 7. Opasana je zidovima sagrađenim u kreču, pokrivena je crijepovima, a popločana opekom. Glavni oltar, koji prikazuje gori napomenuto Otajstvo (iz života Bl. D. Marije), urešen je sa četiri pozlačena stupa iz drva. Ima još šest oltara pobočnih: i to na desnoj strani: oltar sv. Petra alkantarskog s dva stupa iz crvenog mramora, oltar sv. Franja s dva stupa iz šarog mramora i oltar sv. Karla Boromejskoga s dva stupa iz crvenog mramora; a na lijevoj strani je oltar B. D. Marije Neoskvrnjenog Začeca s dva stupa iz crvenog mramora, oltar sv. Diega (Didacus) sa dva stupa iz šarenog (mandulat) mramora i oltar sv. Antuna sa dva stupa iz crvenog mramora. Crkve se drži kor presvodom svodom i pokriven crijepovima, a popločana opekom. Širok je $3\frac{1}{2}$ sežnja, i isto toliko dug, a visok 4. Crkva ima svoju riznicu, koja je pokrivena crijepom. Strop je iz drva. Duga je sežanja 16 (? biti će pogrešno mjesto 6), široka 5, visoka 4. Ima i zvonik pokriven crijepom. Sve se nalazi u osrednjem stanju i procijenjeno je u mjesnoj novčanoj vrijednosti na lira 30.900.¹⁵

U novije doba bila je crkva sv. Marije na Košljunu popločana sa crnim i bijelim cementnim pločama (g. 1894.),¹⁶ dobila je novo pjevalište i nove orgulje (g. 1907.)¹⁷ i još novu propovijedaonicu, dvije nove ispovijedaonice i nove crkvene klupe. Veoma lijepu propovijedaonicu u baroknom slogu iz orahovog i trešnjevog drva iz-

¹⁵ a) Chiesa della Beatissima Vergine dell' Annunziata in Cassione sita nel piano bislunga, alta passa 6, lunga passa 20, larga passa 7, con muri a malta, coperta di coppi, lastricata di matoni, avente l' altar maggiore rapresentante l'immagine sudetta con quatro colonne di legno indorate ed sei altari laterali cioè a destra altare rapresentante S.n Piero del Cantara con due colonne di marmo rosso, altare di S.n Francesco d' Assisi con due colonne di marmo grezzo, a varii colori, altare S.n Carlo Boromeo con due colonne di marmo rosso; a sinistra altare denominato dell' Imacolata Concezione crolante, con due colonne di marmo rosso, altare di S.n Diego con due colonne di marmo grezzo a vari colori, ed altare di S.n Antonio con due colonne di marmo rosso: Coro contiguo a volto coperto di coppi, lastricato di matoni, largo passa tre e mezzo, lungo passa $3\frac{1}{2}$, alto passa 4: sacrestia coperta di coppi, soffitata a tavole lunga passa 16 (?) larga passa 5, alta passa 4: ed il campanile coperto di coppi; stato mediocre, valore d'estimo in voluta locale lire 30.900. «Inventario della facolta del convento dei Minori Osservanti di Cassione: A facolta stabile I. In Edifici a) Chiesa — Vidi knjigu Fasijo (Libro delle Fassioni) Sam. Arkiv.

¹⁶ »Per metere il selciato nella chiesa per mano d' opera fr. 40.80.« knjiga Sam. Računa g. 1894. ožujak. Sam. arhiv.

¹⁷ Orgulje nove iesu djelo gosp. Mišovca iz Ljubljane — Zapale su Kr 4400 Knjiga sam. Računa g. 1907. Sam. arhiv.

radio je vrstan drvodjelac i dobar tokar (tornidore) Jakov Norbedo koparčanin (g. 1902.), koji je na Košljunu bio obukao redovničko odijelo, a onda se opet povratio u svijet. Njegovo su djelo i dvije nove veoma ukusne ispovijedaonice i crkvene klupe. Kao svjetovnjak radio je i u drugim samostanima provincije sv. Jerolima kao: na Otoku kod Korčule, u Dubrovniku, na Barbanu kod Grada i u Zadru.

Pobočni Oltari u crkvi sv. Marije na Košljunu. Crkva sv. Marije na Košljunu ima šest pobočnih oltara. Prvi na lijevoj strani jest oltar posvećen Presv. Bogorodici od Bezgriješnog Začeca. Ovaj oltar podigla je o svojem trošku Bratovština Gospe od Bezgriješnog Začeca (Confraternita della SSma Vergine Immacolata), koja je bila utemeljena polovicom 16. stoljeća sa sijelom u crkvi. Ova se je bratovština skr-bila i za uzdržavanje oltara sve do g. 1809., kad su ju francuske vlasti u Dalmaciji skupa s drugim crkvenim bratovštinama dokinuli i zaplijenili njezina dobra.

Ova bratovština (Fratelea, scuola pia laica, confraternita) imala je kao i sve druge crkvene bratovštine svoje pravilo (matricula, madre regola), svoj imenik ili popis članova ili braće, knjige računa, svoju blagajnu, svoj kovčeg za pohranu novca, vrednosnih papira i dragocjenosti. Pred ovim oltarom u crkvi imala je i svoje grobnice za ukopavanje braće i sestara. Imala je i svoju srebrninu za uredjenje oltara na veće svetkovine, a osobito na dan njezine slave, koja se slavila na 8. prosinca. Pred oltarom visjelo je i kandilo, koje je gorjelo svake nedjelje i svakoga blagdana. Bratovštinom su upravljala dva gaštalda, koji su se izbirali među braćom svake godine. Jedno pravno lice zastupalo je bratovštinu pred zakonom, na sudu i pred strankama u opće. Ovo je bio prokurator bratovštine, koja još imala i svoga kapelana. Kapelan je za bratovštinu obavljao sve službe u crkvi, govorio propisane mise i skrbio se za ukop i za sprovod pokojne braće. Za sve svoje službe primao je godišnje nagradu. Kapelan Bratovštine Presv. Bogorodice od Bezgrešnog začeca u Košljunu bio je redovito gvardijan ili samostanski starješina, zato je samostan na ime kapelanije do g. 1680. primao lira 140. Spomenute pak godine bila je ova svota novim ugovorom sklopljenim između fra Danijela provincijala i oca fra Bernardina gvardijana na Košljunu s jedne strane i Vicka Segulini prokuratora rečene bratovštine s druge strane podignuta na lira 166.¹⁸ I ovu je svotu dalje plaćala uprava bratovštine samostanskoj upravi sve do g. 1809., kad su joj bila od francuskih vlasti u Dalmaciji zaplijenjena sva dobra i na dražbi rasprodana, a novac dobiven pridružen novcu dobivenom od rasprodaje dobara svih drugih crkvenih bratovština (pie scuole laiche) na otoku Krku, koji pak bio predan kao glavница općinskoj upravi u gradu Krku, da ona s njim rukovodi. Novac u ovoj glavnici

¹⁸ U arhivu samost. u knjizi nabožnih ostavština (Libro maestro de legati) nalazi se prepis nagodbe sklopljene.

sakupljen nosio je ovu oznaku: p o l o g u t r n u t i h b r a t o v š t i n a n a K r k u (fondo delle supresse confraternite di Veglia). G. 1850. naredila je c. i k. okružna vlast za Istru u Pazinu općini u gradu Krku, da od kamata gorespomenute glavnice plaća godišnje košljunskom samostanu forinta 33 i 12 karantana.¹⁹ Ovaj je iznos u odnosnoj novčanoj vrednosti plaćala je općina krčka košljunskom samostanu do g. 1922.

Drugi pobočni oltar na lijevoj strani posvećen je sv. D i d a k u ili sv. D i j e g u. Ne znamo kad je bio podignut, ali svakako znamo da je bio na svom mjestu g. 1651., jer ove godine u studenom nalazimo u knjizi samostanskih računa i ovu stavku: »primljene 2 lire za misu na oltaru sv. Didaka.«²⁰ Stari drveni oltar bio je zamjenjen mramornim početkom 18. stoljeća, a g. 1886. bila je na njemu zamjenjena i trošna oltarna slika s novom, koju je naslikao otac fra Josip Rossi franjevac, akademski slikar rodom iz Trsta.²¹ Otac Rossi rodio se na 23. kolovoza 1843. u Trstu od oca kapelnika orkestre. Škole je učio u Trstu. Kao mladić prikazao se je u samostanu sv. Ane u Kapru, i zamolio, da ga priime u franjevački red. Iz Kopra je bio poslan u Košljun, gdje je izvršio godinu novaštva.²² Nauke do mise svršio je u Zadru. Potom je bio poslan u Kopar na pouku domaćem akademskom slikaru Gianelliju, a nakon godine dana privatne pouke, upisao se je g. 1871. kao redoviti đak na slikarskoj akademiji u Mlecima, gdje je ostao do g. 1876., kad je apsolvirao svoj slikarski studij. Vrativši se u svoju redovničku provinciju radio je u Zadru, gdje je za njega bio ureden u samostanu sv. Franje atelijer. Otac Rossi je naslikao više oltarnih pala i mnogo drugih manjih slika i portreta. Osim pale sv. Didaka u Košljunu poznate su nam još: Sv. Franje u slavi u Dubrovniku i sv. Franje u ekstazi u samostanu Otok kod Korčule. Manjih slika ima više u samostanu sv. Ane u Kopru, a najviše u samostanu sv. Franje u Zadru, gdje je za crkvu izradio i veliki umjetnički B e t l e m ili J a s l i c e, koje su djelomično izgorile g. 1917. na 5. siječnja u noći. Otac Rossi je umro još mlad od upale pluća u Zadru na 5. siječnja 1890. godine.²³

Treći pobočni oltar na lijevoj strani posvećen je sv. A n t u n u P a d o v a n s k o m. Iz knjige nabožnih zadužbina (Libro maestro de legati) poznato nam je, da je ovaj oltar Svecu Čudotvorcu

¹⁹ Vidi u arhivu sam. Knjigu nabožnih nadarbina (Libro maestro de Legati).

²⁰ 1651. di novembre; ricevuti per una messa detta al altar di s. Diego Lire 2. Ondje.

²¹ 1886 introito del mese di Maggio: soprovanzati dalle offerte avute per la palla di s. Diego fr 55. Savremena knjiga sam. računa.

²² Vidi, knjigu novicijata III. (Liber Novitiorum III.) u samost. arhivu.

²³ Vidi Knjiga Mrtvih provincije sv. Jerolima 5. siječnja.

dala podignuti pobožna žena Katarina Petraš (Petrassa) u 16. stoljeću. Iz zahvalnosti napram plemenitoj dobročiniteljici obvezao se je samostan nakon njezine smrti na to, da se na 2. srpnja, a to je na god njezine smrti svake godine za nju pieva sv. misa. Ova odluka držala se je do g. 1729., kad je samostan od iste i još od mnogih drugih sličnih obveza bio razriješen od Svete Stolice.²⁴

Dan sv. Antuna slavili su na Košljunu od vajakada kao izvanrednu slavu. Na svečev dan, 13. lipnja svake godine zgrnulo bi se na mali otočić, koji je uvijek bio privlačiv veliko mnoštvo svijeta. Ovo su bili proštenari ili hodočasnici sa otoka Krka i drugih kvarnerskih otoka, iz Istre i Hrvatskog Primorja. Za ovu prigodu redovnici bi ukrasili Svečev oltar, što su ljepše mogli. U samostanskim našastarima spominju se zavjese (podiglihne) Svečevog oltara, moćnici i srebrnina, a u knjigama samostanskih računa spominju se izvanredni troškovi za stvari potrebite za urešenje.

Na oltaru se častila čudotvorna Svečeva slika, koja je valjda tekom vremena postala silno trošna. Mjseto, da ju se obnovi i tako sačuva, izmijenilo ju se u novije doba sa novom slikom, koju je za oltar naslikao akademski slikar Gianelli Koparčanin.

Svoju pobožnost napram Sveću Čudotvorcu proštenari na Košljunu ispoljavali su na razne načine. Veliki dio njih pristupao je onoga dana na ispovijed i pričest. A još veći broj darivao je onoga dana oltar, crkvu i samostan sa obilnim milostinjama i milodarima svake vrsti.

Od god. 1671. 13. lipnja, blagdan sv. Antuna postao je pak pravi triumf sveca Padovanca na Košljunu. One godine dogodilo se na Košljunu po zagovoru sv. Antuna čudo.* Mika ili Mikulina kei Mateja Fenate, pučkog tribuna (t. j. štitnika maloga puka na Krku), a udovica pok. Jakova Balestre, kućanica od 38 godina bila je na Košljunu po zagovoru Svečevu ozdravljena. O ovom čudesnom ozdravljenju teško bolesne Mike Balestre iz grada Krka našao je prečasni gosp. Matej Polonijo, kanonik stolnog kaptola u Krku u biskupskom arhivu, među aktima onodobnog krčkog biskupa oca Teodora Gennari, franjevca rodom iz Vičence u Italiji, koji je poznat kao veoma plodan pisac svojega vremena, zapisnik, koji je bio sastavljen u pisarni biskupske kurije dne 14., 18. i 19. lipnja iste godine. Prema ovom zapisniku: Mika Balestra, udova pok. Jakova iz grada Krka bila se teško razbolila. U bolesti je bolesnica izgubila govor i postala je hroma u obje noge. Liječio ju je gradski fizik ili liječnik Dr. Josip Salvo, ali liječenje nije imalo nikakova uspjeha. Od prvog petka mjeseca siječnja g. 1671. do lipnja iste godine proteklo je punih pet mjeseca, a posljedice bolesti bile su uvijek iste, i u njima nije bilo nikakva boljitka. Mika je bila izgubila potpuno svoje pouzdanje u pomoć ljudsku, ali nije bila izgubila

²⁴ U knjizi nabožnih zadužbina: »obilgo dispensato 1729.«

* Za izvještaj o čudu preuzima odgovornost pisac. Op. ured.

nadu u Boga i u zagovor njegovih ugodnika. Od djetinjstva bila je pobožna sv. Antunu. Odlučila je dakle da svoju nevolju izruči njemu. Namisli dakle 13. lipnja, na blagdan Svečev, da na štakama hodočasti kao proštenjarka na Košljun. Što smisli, to i učini. Na 13. lipnja u jutro rano uzme svoje štake, podupre s njima svoje pazuhe i krene na teški i po nju na — ljudsku sudeći — nesavladivi put. Uz velike patnju dovukla se je nevoljnica ipak do brodarice sv. Nikole, odakle se ladicom preveze na Košljun, i štakajući se opet, pođe u crkvu. U crkvi nađe za sebe kutić veoma podesan za molitvu, koji se nalazio s protivne strane Svečevog oltara. Odanle imala je trajno pred očima čudotvornu Svečevu sliku na oltaru. Jutarnje službe bile su već zaključene, a ona se nije micala sa svoga mjesta. Nije htjela ostaviti crkvu ni onda, kada ju je zvala njezina rodakinja Paskva Njukara, žena Franje Štenta. Ostala je moleći u crkvi. Napokon ju svlada san, i ona zaspe. Na jednom pričinu joj se, kao da ju je neki pogladio po glavi. Otvorivši oči opazi pred sobom redovnika franjevca u svemu nalična Svecu, kakva ga je prikazivala slika na oltaru, i čula je iz njegovih ustiju ove riječi, Janda! Janda! Janda, što su značile u dijalektu, koji se je još onda govorio u Krku: Hodaj! Hodaj! Hodaj! I neka tajinstvena sila podigla ju je na noge, i ona je mogla da hoda. U isto vrijeme razriješi joj se i jezik. Tko sad veseliji od Mike. Pade ničice, i zahvali se Svecu Čudotvorcu, a onda se digne, i izade iz crkve, da potraži Pašku i ostale poznate. I našla ih je sve na pristaništu, kod starog Arsenala u društvu oca Julija Manioni. I kad su vidili pred sobom Miku, ostali su svi zapanjeni, a ona im je najsavjesnije ispričala čudesni događaj, koji je njoj povratio toliko željeno zdravlje. Po podne istoga dana dođe na Košljun i drugi Krčani. Među njima nalazili su se pop Alundije Dobraženo, kanonik đakon Nikola Kolači, subdakon Nikola Mačica i Andeo Dobraženo pok. Vinka. I ovi ostali su iznenađeni, kad su vidili Miku, koju su dobro poznavali, pred sobom zdravu. Glas o ovom čudesnom događaju doprio je i do biskupa Gennari, i on je dao naredbu, da se čitavom događaju u njegovoj kuriji povede istraga i da se zavede zapisnik. Što bi i učinjeno.²⁵ God. 1700. na temelju papinskog pisma bila je crkva na Košljunu za 13. lipnja obdarena potpunim oprostom.²⁶

Prvi pobožni oltar na desnoj strani posvećen je sv. Petru Alkantaraskom. Nije nam poznato, kada je bio podignut ovaj oltar. Svakako god. 1685. bila je za stari drveni oltar nabavljena Svečeva slika u Mlecima od nepoznatog auktora, i bilo je za nju potrošeno 264 lire. Ova slika sačuvala se do danas. Novu sliku za novi mramorni oltar naslikao je god. 1718. domaći slikar iz Krka

²⁵ Spisi (Acta) biskupa oca fra Teodora Gennari u biskupskom arhivu u Krku.

²⁶ 1700 otobre: spesi nel agente a Roma per il breve di san Antonio. Knjiga sam. računa.

Don Antun Jričev. Bile su mu plaćene boje, koje je za slikanje potrošio.²⁷

Pobožnost napram sv. Petru Alkantarskom, velikom španjolskom estetičaru, bila je jako raširena u provinciji franjevačkoj sv. Jerolima u Dalmaciji, tako da nema samostana u istoj provinciji, u kojem se nije nalazio ili svečev kip ili oltar. Ovu pobožnost napram svecu Španjolcu bila je u Dalmaciju donesena iz Napuljskog kraljevstva (regno delle Puglie), koje se nalazilo pod vlašću španjolskom. Onamo su franjevci provincije sv. Jerolima u Dalmaciji išli u milostinju od pšenice. I mogli su izvesti iz zemlje na temelju kraljevskih povelja, koje su im bile izdane od samih španjolskih kraljeva, a potvrđene od njihovih podkraljeva ili namjesnika u Napulju najprije 16, a onda 24 voza pšenice slobodno bez da plate carinu.²⁸

Drugi pobožni oltar s desne strane u crkvi sv. Marije na Košljunu posvećen je sv. Franji Asiškom, patrijarhi franjevačkih redova. Stari drveni oltar bio je i ovdje g. 1718 izmjenjen novim iz mramora.

Na oltaru časti se lijepa slika, koja prikazuje sv. Franju gdje prima sv. Rane. Ovaj prizor najljepši iz života sv. Franje odigrao se na brdu Alverni u Toscani. Slikar je na svojoj slici veoma simbolički prikazao ovo sveto franjevačko brdo, na kojemu se vidi crkva i samostan, koji u sebi čuvaju toliko svetih uspomena na sv. Franju i na mnoge njegove svete sinove. Na podnožju brda, koje je veoma strmovito, i na kojega se uspinje strmom i jako napornom stazom, vidi se grad ili kastel dobrog kneza Orlanda, koji je Franji poklonio brdo, koje je do onda bilo njegov posjed.

Pred ovim slikovitim krajolikom kleči sv. Franjo na jednom koljenu s raskriljenim rukama. Do njegova boka, njegovih ruku i njegovih nogu dopiru tajanstvene zrake, koje izlaze iz tajanstvene prikaze, koja lebdi u zraku. Ovo je bio Krist Kralj, koji je u onom času došao u pohod svome Vitezu, da ga daruje svojim odlikovanjem, svojim obilježjem, a to je svojim sv. Ranama, koje će od onoga dana sv. Franjo nositi na svome tijelu. Malo podalje od Franje slikar je naslikao i jednog od najvjernijih njegovih učenika, a to je brata Leona, o v č i c u B o ž j u. On se je prema predaji u franjevačkom redu krišom došuljao do mjesta, odakle je mogao, da vidi i promatra veliko čudo.

I sam krajolik u pozadini slikar je oživio prizorima iz dnevnog života, koji se onda onuda razvijao. Daleko u dolini Kosen-tinskoj iz koje se diže Alverna prikazan je plemeniti conte Orlando u lovu, a uz brdo na strmom putu franjevačkog savršenstva, koje

²⁷ »per un quadro grande di s. Pietro a. 1665. Ondje.

²⁸ Arhiv provincije sv. Jerolima u Dalmaciji. Isprave 16. i 17. stoljeća.

²⁹ 1616. 1 ottobre: spese a Venetia per palla di s. Carlo Lire 465 soldi 4. Vidi ovdje: Savremena knjiga samostanskih računa.

vodi k potpunoj samozataji sebe samoga, vide se umorni redovnici, kako se pomalo uspinju.

Izgleda, da je ova divna slika, koja bez sumnje pripada mletačkoj školi Belinijevoj, imala u dnu s desne strane signaturu, a to je potpis umjetnika, koji ju je naslikao. I ovaj potpis koliko se čini, bio je ispisan glagolskim pismenima, od kojih se još danas dade razabrati jedan **rh** (az).

Mi držimo, da je ovu sliku naslikao Jerolim da S.ta Cruce. I držimo da ju je naslikao po narudžbi Oca fra Franje Subića, koji mu je opet i za nju dao model ili ideju, kao što mu je to bio dao i za veliki ikonostas na glavnom žrtveniku.

Treći pobočni oltar s desne strane u crkvi sv. Marije na Kopljunu posvećen je sv. Karlu Boromejskom, sv. Katarini i sv. Jurju.

Iz knjiga samostanskih računa znamo, da je već god. 1616. u crkvi sv. Marije postojao oltar posvećen sv. Karlu. One godine nabavljena je bila u Mlecima oltarna slika za isti oltar i koštala je 465 lira i 4 šolda. Trošni oltar iz drva bio je odstranjen i zamjenjen mramornim god. 1718. Današnju sliku na oltaru naslikao je slikar Gianelli, koji je, kako smo već vidjeli, naslikao i palu sv. Antuna.

Cyrillo-Methodiana.

Janko Kalaj

IV. Na gori Olimpu

(ŽK7, ŽM3. — Dvornik, o. c. p. 112—147)

Godine 856 proveden je državni udar u Bizantu: Teoktist bude odstranjen i ubijen; a upravu uzmu u ruke Mihajlo III i Barda. Novi je režim progonio sve štichenike i prijatelje Teoktistove. Tako se čini, da je i Konstantin izgubio službu, time i sredstva za uzdržavanje. Zato je oskudjevao. I on i njegov sluga trpjeli su glad, dok im nije neki nepoznati dobročinitelj poslao hrane (ŽK. 7). Metod je međutim već prije napustio državnu službu zbog buna i neurednosti (Ž. M. 3), pa se povukao na goru Olimp u neki samostan. K njemu dolazi sada i Konstantin ne dugo iza poslanstva kod Arapa, ali ne postaje redovnikom, već samo tamo prebiva. Dvornik drži da je Konstantin bio sumnjiv dvoru kao štichenik Teoktistov, pa sada nalazi kod brata na Olimpu zaštitu, stan i hranu, a uz to se posvetio knjigama i kontemplativnom životu.

Posebne monografije o monaštvu Olimpijskom nema do sada. Dvornik pokušava u svom djelu, da nam opiše postanak i razvoj monaštva na Olimpu. Prvi je počeo provoditi duhovni život na ovoj gori pustinjač sv. Neofit, koji je za Dioklecijana podnio i mučeničku smrt. Tokom vremena nastalo je tu mnogo samostana, a